

"Bilimin evreninde gezinti" / "Journey through the universe of the science"

DOI: <https://doi.org/10.64360/eleg.v5i2.10>

Research Article | Araştırma Makalesi

AZINLIK HAKLARININ AVRUPA BİRLİĞİ GENİŞLEME SÜRECİ KAPSAMINDA EVRİMİ VE TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİNE YANSIMALARI: 1990'DAN GÜNÜMÜZE

ATICI, Nilgün (Doktora Öğrencisi) Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, Türkiye.

E-posta: nlgun.atc@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3102-1536>

İZOL, Ramazan (Doç. Dr.) Akdeniz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Antalya, Türkiye.

E-posta: ramazanizol@akdeniz.edu.tr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2028-3477>

Öz

Soğuk Savaş sonrası yeni düzende Avrupa Birliği (AB), kıtanın doğusuna yayılma süreciyle eş zamanlı olarak; demokrasi, insan hakları ve azınlık hakları ilkelerini normatif gücünün merkezine alarak bu gücü yeniden yapılandırmıştır. Bu çalışma, azınlık haklarının AB'nin dış ilişkilerindeki araçsal rolünü, üç dönem üzerinden Türkiye-AB ilişkileri bağlamında incelemektedir: 1990–1999, 2000–2010 ve 2010 sonrası. Teorik çerçevede liberal çoğulculuk ve normatif güç Avrupa yaklaşımı temel alınarak, AB'nin azınlık haklarını bir dış politika aracı olarak nasıl kullandığı analiz edilmiştir. Türkiye'nin bu süreçteki konumlanışı, hem iç hukuk reformları hem de siyasal dönüşüm açısından ele alınmıştır. Çalışma, 2000'li yıllarda ivme kazanan reform sürecinin 2010 sonrasında güvenlik ve göç gibi temaların yükselişiyle sekteye uğradığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Azınlık Hakları, Avrupa Birliği, Normatif Güç, Türkiye, Genişleme Politikası, İnsan Hakları.

THE EVOLUTION OF MINORITY RIGHTS WITHIN THE EU ENLARGEMENT PROCESS AND ITS REFLECTIONS ON EU-TÜRKİYE RELATIONS: FROM 1990 TO THE PRESENT

Abstract

In the new post-Cold War order, the European Union (EU) redefined its normative power by placing the principles of democracy, human rights, and minority rights at its core, simultaneously with its eastward expansion process. This study analyzes the instrumental role of minority rights in the EU's external relations through a three-period framework: 1990–1999, 2000–2010, and the post-2010 era. Grounded in the theoretical frameworks of liberal pluralism and the concept of the EU as a normative power, the paper investigates how minority rights have functioned as a tool of conditionality in EU enlargement, with a specific focus on Türkiye. It finds that Türkiye's reform momentum, particularly evident in the early 2000s, significantly slowed in the post-2010 period due to shifting priorities toward security and migration at both the EU and domestic levels.

Keywords: Minority Rights, European Union, Normative Power, Türkiye, Enlargement Policy, Human Rights.

Highlights | Öne Çıkanlar

- Çalışma, azınlık haklarının AB'nin dış ilişkilerindeki araçsal rolünü, Türkiye-AB ilişkileri bağlamında üç dönem üzerinden incelemiştir.
- AB'nin azınlık haklarını bir dış politika aracı olarak nasıl kullandığı analiz edilmiştir.
- Reform süreci 2010 sonrasında güvenlik ve göç gibi temaların yükselişiyle sekteye uğramıştır.

Citation | Atıf:

Atıcı, N. & İzol, R. (2026). Azınlık haklarının Avrupa Birliği genişleme süreci kapsamında evrimi ve Türkiye-AB ilişkilerine yansımaları: 1990'dan günümüze, *Elegest Elegeş*, 6(1), 17-27.

GİRİŞ

Avrupa Birliği (AB), kuruluş aşamasından itibaren ekonomik bir entegrasyon projesi olarak başlamış olsa da zamanla normatif bir aktör kimliği edinerek insan hakları, demokrasi ve azınlık haklarını dış politikasının temel unsurları haline getirmiştir (Manners, 2002). Özellikle 1990 sonrası dönemde, Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan çok kutuplu düzende AB'nin "normatif güç" kapasitesi artmış ve bu normlar, genişleme politikalarının temel kriterleri olarak kurumsallaşmıştır. Bu perspektiften bakıldığında azınlık hakları, AB'nin genişleme stratejilerinde aday ülkeleri dönüştürmek amacıyla kullandığı temel bir normatif araç haline gelmiştir.

Yapılan çalışma ile azınlık haklarının AB'nin genişleme stratejileriyle nasıl bütünleştiğini ve bu durumun Türkiye-AB ilişkilerine nasıl bir yön verdiğini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Türkiye'nin azınlık hakları bağlamındaki uyum süreci, Avrupa değerlerinin benimsenmesi ve ulusal egemenlik arasındaki gerilimi de gözler önüne sermektedir.

2. TEORİK ÇERÇEVE VE LİTERATÜR TARAMASI

2.1 NORMATİF GÜÇ AVRUPA VE AZINLIK HAKLARI

Normatif güç kavramı ilk olarak Ian Manners tarafından 2002 yılında tanımlanmıştır: "Avrupa Birliği'nin uluslararası ilişkilerde bir güç olarak rolü, yalnızca maddi değil, aynı zamanda normatif bir doğaya sahiptir." Manners'a göre Birliğin etkisi, askeri kapasitesinden ziyade demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları gibi evrensel prensipleri dış dünyaya ihraç edebilme yeteneğine dayanmaktadır. Dolayısıyla AB'nin dış politikadaki etkisi çoğu zaman askeri ya da ekonomik gücünden ziyade "normatif gücü" ile açıklanmaktadır. (Manners, 2002) AB'nin uluslararası sistemdeki gücünün; barış, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi evrensel değerleri yayma kapasitine dayandığını belirtmiştir. Bu bağlamda azınlık hakları, AB'nin dış politika söyleminde yer alan temel normatif unsurlardan biridir (Diez, 2005).

AB, normatif gücünü üç temel mekanizma aracılığıyla uygular: Koşulluluk (conditionality), Üyelik ya da mali yardım için belirli normlara uyum şartı gerektirir. Yayma (diffusion), AB kurumları, STK'lar ve medya aracılığıyla normların dolaylı yayılması sağlanır. Diyalog ve ortaklık, Aday ülkelerle yürütülen "insan hakları diyalogu", reform izleme raporları sayesinde gelişimleri incelenir. Bu çerçevede örneğin Batı Balkan ülkeleri, azınlıkların siyasi katılımını ve ana dilde eğitim hakkını tanımak zorunda kalmıştır (Bicchi, 2006).

2.2 LİBERAL ÇOĞULCULUK VE AZINLIKLARIN KORUNMASI

Liberal çoğulculuk yaklaşımına göre, çoğulcu toplumların sürdürülebilirliği, azınlık haklarının tanınmasına ve bu grupların siyasi katılımlarının güvence altına alınmasına bağlıdır (Kymlicka, 1995). Bu nedenle, özellikle çok etnili yapıya sahip devletlerde azınlık haklarının kurumsallaşması, yalnızca insan hakları meselesi değil aynı zamanda bir yönetim problemi.

Ulusal azınlıkların anayasal düzeyde korunmasına yönelik iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Liberal-tarafsız-bireyci olarak adlandırılan yaklaşım, ulusal azınlık mensuplarının bireysel insan haklarının güçlü bir şekilde korunmasına dayanır ve güçlü ayrımcılık yapmama ilkesi ile desteklenir. Diğer yaklaşım ise ulusal azınlıklara ve onlara mensup bireylere özel veya grup temelli hakları garanti altına almaktadır (Korhecz and Noémi, 2024). Kısacası burada daha çok kolektif haklara odaklanılmaktadır.

Liberal çoğulculuğun Türkiye'deki temsilcilerinden olan Yayla'nın "*Dini Cemaatler, Demokrasi ve Eğitim: Amish Cemaati Örneği*" adlı çalışması, liberal çoğulculuk perspektifine dinsel özgürlük bağlamında belirli bir grubu analiz ederek bir yaklaşım sunmaktadır. Bu çalışmada, demokratik sistemlerde azınlıkların dinsel özgürlüklerini ve bu özgürlüğün sınırlarını analiz eder (Yayla, 1997).

2.3 AB LİTERATÜRÜNDE TÜRKİYE'NİN KONUMU

Türkiye'nin AB üyelik süreci, normatif dönüşüm bağlamında bir "test vakası" olarak değerlendirilmiştir (Schimmelfennig & Sedelmeier, 2005). Ancak süreç, yalnızca teknik kriterlerin karşılanması değil, aynı zamanda siyasi kültür ve kimlik çatışmalarını da içermektedir. Aşağıda 3 döneme ayrılarak yapılan analizde bahsedilen bu durum gözler önüne serilmektedir.

3. DÖNEMSEL ANALİZ

3.1 1990–1999: KOPENHAG KRİTERLERİ VE HAZIRLIK SÜRECİ

Bu dönemde Kopenhag Kriterleriyle azınlık haklarının AB siyaseti gündemine girmesi sağlanmıştır. 22 Haziran 1993 tarihinde gerçekleşen Kopenhag Zirvesi, Avrupa Birliği'nin genişleme stratejisinde bir dönüm noktası olmuş ve aday ülkelerin üyeliğe kabulü için siyasi, ekonomik ve mevzuat uyumu başlıklarında temel kriterleri kurumsallaştırmıştır. Bu çerçevede belirlenen siyasi kriterler; demokratik yapının, hukukun üstünlüğünün ve temel insan haklarının yanı sıra azınlık haklarının korunmasını ve bu hakları savunacak kurumsal

mekanizmaların varlığını bir ön koşul haline getirmiştir. Öte yandan, 1992'de imzalanan ve 1993 sonunda yürürlüğe giren Maastricht Anlaşması, 128. maddesiyle Topluluğun kültürel çeşitliliğe olan bağlılığını tescil etmiş; bölgesel ve ulusal farklılıklara saygı duyulmasını yasal bir zorunluluk olarak tanımlamıştır. Bu hukuki düzenlemeler, azınlık haklarının ve kültürel çoğulculuğun AB'nin genişleme politikasında merkezi bir normatif araç olarak konumlandırılmasını sağlamıştır (Köse, 2010). Bu dönemde AB, Kopenhag Kriterleri ile üyelik sürecine hukuki çerçeve kazandırmış, aday ülkelerden azınlık haklarına dair somut ilerleme talep etmiştir.

Amsterdam Antlaşması, Birliğin genişleme perspektifi ve ekonomik entegrasyon hedeflerinin müzakere edildiği Torino Konferansı'nı takiben Amsterdam Zirvesi'nde son şeklini almıştır. Ekim 1997 tarihinde imzalanarak Mayıs 1999'da resmîyet kazanan bu belge, Avrupa Birliği hukukunda insan haklarının korunması ve geliştirilmesi noktasında en kritik dönemeçlerden biri olarak kabul edilmektedir. Antlaşmanın 12. maddesi Konsey'e; etnik köken, dini inanç, engellilik durumu, yaş veya cinsel yönelim gibi unsurlara dayalı her türlü ayrımcılıkla etkin bir şekilde mücadele etme ve bu yönde kapsayıcı politikalar geliştirme yetkisi vererek yasal bir yol haritası çizmiştir. Bu hukuki düzenleme, azınlıkların ve dezavantajlı grupların korunmasını Birliğin normatif bir yükümlülüğü haline getirmiştir (Köse, 2010). Bununla birlikte, Amsterdam Antlaşması Birliğin kurumsal yapısına "esnek bütünleşme" (flexible integration) modelini kazandırarak üye ülkelerin farklı hızlarda ve kapsamlarda iş birliği yapabilmesinin önünü açan stratejik bir adım atmıştır (Yaprak and Onursal Beşgül, 2013).

Türkiye açısından bu yılların, ilişkilerin oldukça durağan ve inişli çıkışlı seyrettiği bir dönem olduğu söylenebilir. Özellikle Kürt meselesi, ifade özgürlüğü ve dini azınlıkların statüsü gibi konular AB raporlarında sıklıkla eleştirilmiştir. Ancak 1999 Helsinki Zirvesi ile birlikte Türkiye resmen aday ülke ilan edilmiş ve reform süreci ivme kazanmaya başlamıştır.

3.2 2000–2010: REFORMİST DÖNEM VE AVRUPALILAŞMA

Bu dönemde önemli belgelerden olan Avrupa Birliği'nin temel hak ve özgürlükleri koruma altına almak amacıyla kurguladığı Temel Haklar Şartı, Birliğin ana insan hakları belgesi niteliğini taşımaktadır. Bu metinde azınlık

hakları kavramına doğrudan bir atıf yapılmamış olsada; "Eşitlikler" başlığı altındaki (C) bölümü 20. madde yasa önünde eşitlik ilkesini, 21. madde ise her türlü ayrımcılığın men edilmesini karara bağlamıştır. Şartın 22. maddesi ise Birliğin kültürel, dinsel ve dilsel çeşitliliği koruma ve bu zenginliğe saygı gösterme yükümlülüğünü normatif bir çerçeveye oturtmuştur (Atılğan, 2006).

Ekim 2000'deki Biarritz Zirvesi'nde oybirliğiyle benimsenen mezkur AB Temel Haklar Şartı, 7 Aralık 2000 tarihinde gerçekleştirilen Nice Zirvesi'ne sunulmuştur. Ancak belgenin kurucu antlaşmalar kapsamına alınması ya da antlaşma metinlerinde bu Şart'a resmi bir atıf yapılması yönündeki talepler o dönemde reddedilmiştir. Bu durum, Şart'ın uzun bir süre boyunca AB'nin karar alma mekanizmaları nezdinde yasal bir zorunluluktan ziyade, sadece siyasi bir bildiri olarak kalmasına neden olmuştur (Köse, 2010).

Türkiye açısından "Avrupalılaşma" söyleminin kurumsallaştığı, AB normlarının anayasal ve yasal düzeyde içselleştirilmeye çalışıldığı bir süreci temsil eder. 2001–2004 yılları arasında çıkarılan yedi adet uyum paketiyle azınlık hakları alanında ciddi reformlar gerçekleştirilmiştir. Bu reformlar arasında, ana dilde yayın ve eğitim hakkı, azınlık vakıflarının mülkiyet haklarının iadesi ve din özgürlüğü gibi başlıklar öne çıkmaktadır (Özbudun & Gençkaya, 2009). AB Komisyonu, 2002 yılından itibaren yayımladığı yıllık ilerleme raporlarının giriş kısmında, azınlık haklarına kapsamlı bir şekilde yer vermekte ve bu konunun AB için taşıdığı önemi vurgulamaktadır. Komisyon, azınlık haklarının Kopenhag siyasi kriterlerinin bir parçası olduğunu ve bu kriterlerin, AB Antlaşması'nın 49. ve 6. maddelerinde açıkça ifade edildiğini belirterek konunun hukuki temeline dikkat çekmektedir. Bu yaklaşım, AB'nin azınlık haklarına yönelik politik iradesini ve bu konudaki bağlılığını göstermektedir. Benzer şekilde, Avrupa Parlamentosu da aday ülkelerle ilgili hazırladığı çok sayıdaki raporda, azınlık haklarını özel olarak ele almakta ve bu hakların korunmasına ilişkin eksiklikleri sıkça gündeme getirmektedir. Bu durum, AB'nin üyelik sürecinde aday ülkelere yalnızca demokratik yapılarını geliştirmelerini değil, aynı zamanda azınlık haklarına saygılı, kapsayıcı bir sistem inşa etmelerini beklediğini ortaya koymaktadır (Özkan Duvar, 2013).

Tablo.1: Azınlık Hakları Üzerine Düzenli İlerleme Raporları Analizi

Yıl	Öne Çıkan Durumlar / Reformlar	Eleştiriler / Uygulama Problemleri
2000	- Türkiye, Avrupa Komisyonu'nun "Düzenli İlerleme 2000" raporunda "azınlık dillerinin günlük yaşamda kullanımı ve etnik kimliğin serbestçe ifadesi" konularında bazı özgürlükler sağlamıştır. - Türkiye'de, 2000 yılında hem ifade özgürlüğü hem de demokrasi, hukuk devletine ilişkin uluslararası taahhütlerle ilgili adımlar atılmıştır.	- Azınlıkların anadil kullanımında, resmi ve toplumsal alanda büyük sınırlamalar devam etmiştir. - Azınlık kimliği "herkesin Türk kabul edilmesi" gibi anlayışlarla sınırlandırılmış olup kolektif kimlik tanımı, toplumun genel kabul görmüş azınlık dışı çerçevesi çoğunlukla Lozan Antlaşması'ndaki "gayrimüslim azınlıklar" tanımı ile sınırlı tutulmuştur.
2001	2001 düzenlemeleri çerçevesinde Türkiye Anayasası'nda ve diğer yasalarda bazı değişiklikler tartışılmış; eşitlik, ayrımcılıkla mücadele gibi kavramlar daha görünür hale gelmeye başlamıştır. - Azınlık dilinde yayın / eğitim gibi kültürel hak taleplerinin AB çerçevesinde değerlendirilmeye başlanmıştır.	- Uygulama çok yavaş olunduğu; hukuki değişikliklerin tam olarak yürürlüğe girmediği ya da lokal düzeyde pratik problemlerle karşılaştığı belirtiliyor. - Azınlık tanımı ve hangi grupların "azınlık" sayılacağı hususu belirsiz ve dar tutulmuş durumda olduğu söylenmiştir. - Dil yasakları ya da kısıtlamalar hâlâ önemli bir engel olmaya devam etmiştir. (örneğin; yerel/derslik kullanımı, kültürel ifade vs.)
2002	2002 raporları, Türkiye'nin AB üyelik kriterlerine uyum sürecinde daha belirgin normatif baskı ve reform talebi içermektedir. AB ile ilişkiler, insan hakları, azınlık hakları alanında artan beklentilerin olduğu anlaşılmaktadır. - Yayın ve medya dili kısıtlamalarında bazı gevşemeler; azınlık dilleriyle ilgili düzenleme taleplerinin artmasına yol açmıştır.	- Reformların sınırları açık; birçok düzenleme "yasa düzeyinde" olmasına rağmen uygulamada mali kaynak, yerel direniş gibi engellerle karşılaştığı belirtilmiştir. - Yasal rezervasyonlar ve uluslararası sözleşmelere yapılan çekinceler (örneğin Lozan Antlaşması'na bağlılık vurgusu) azınlık haklarının genişletilmesini sınırladığı belirtilmiştir.
2003-2004	- Avrupa Parlamentosu ve Komisyon, Türkiye'de Kürt, Alevi, Roman gibi toplulukların durumu özel gündem maddesi olmaya başladığını belirtmektedir. Dolayısıyla AB'nin "anti-ayrımcılık" normları daha fazla referans alındığı anlaşılmaktadır. - Yasal reform çabaları; medyada, eğitimde, yerel yönetimlerde kültürel haklarla ilgili mevzuat iyileştirme önerileri gözlemlenmiştir.	- Yerel düzeyde uygulama eksikliği önemli; bazı reformlar ya sınırlı coğrafi kapsamda ya da zamanla işlemeyen düzenlemeler olarak kaldığı belirtilmiştir. - Toplumsal direnç, yerel idarelerin ve bürokrasinin uygulamayı engellediği belirtilmiştir. - Devletin ulusal birlik, terör, güvenlik gibi kavramları azınlık taleplerini meşruiyet açısından sınırlamak için kullanabildiği belirtilmiştir.

Kaynak: Yazar tarafından AB İlerleme Raporlarından ve <https://minorityrights.org/> sayfasından derleme yapılmıştır.

Avrupa Komisyonu, 2004 yılı Ekim ayında sunduğu değerlendirme raporuyla Türkiye ile üyelik görüşmelerinin başlatılmasına yönelik olumlu bir görüş

bildirmiştir. Bu tavsiye kararı ışığında, 16-17 Aralık 2004 tarihlerindeki Lüksemburg Zirvesi'nde bir araya gelen AB liderleri, müzakere sürecinin resmi olarak 3 Ekim 2005'te

açılmasına karar vermişlerdir. Ancak sürece ilişkin bir çerçevenin olmaması ve belirsiz ifadelerin yer alması eleştirilere yol açmıştır (Soyaltın Colella, 2020). Dolayısıyla ilerleyen yıllarda üyelik sürecine yönelik siyasal irade zayıflamış, reform süreci durağan bir hal almıştır. Bu durum İlerleme Raporlarına da yansımış ve azınlık hakları düzenlemelerine ilişkin belirgin bir ilerleme kaydedilememiştir. Sadece önemli bir gelişme olarak 2010 yılı İlerleme Raporunda kamusal yayıncılıkta çok dilli yapıya geçiş çabaları somutlaştırılmış, TRT6 Kürtçe yayın kanalıyla, ancak anadilde eğitim yasağı devam etmiştir. Bu durum kültürel hakların kısıtlıda olsa verilmeye çalışıldığının göstergesidir. Diğer bir yandan Gayrimüslim azınlıkların tüzel kişilikleri tanınmadığı, ek olarak mülkiyet ve yönetim sorunlarının da devam ettiği görülmektedir.

3.3 2010 SONRASI: GÜVENLİKLEŞME, POPÜLİZM VE NORMATİF GERİ ÇEKİLME

2010 sonrası dönemde hem AB içinde hem Türkiye'de güvenlik ve göç odaklı politikaların yükselişi ile azınlık hakları gündemi gölgede kalmıştır.

Arap Baharı'nın tetiklediği yoğun göç hareketleri, Avrupa'ya kıta dışı ideolojilerin taşındığı yönündeki kaygıları artırarak Birlik politikalarında derin bir sarsıntıya yol açmıştır. Kendi meşruiyetini azınlık hakları, çok kültürlülük ve çoğulcu demokrasi gibi evrensel değerler üzerine inşa eden Avrupa "uygarlık projesi", bu süreçte yükselen ulusalcı, ırkçı ve radikal sağ akımların baskısı altına girmiştir. Bu siyasal dönüşümün en belirgin yansımaları; Fransa'da Marine Le Pen önderliğindeki Ulusal Cephe ile Hollanda'da Geert Wilders tarafından yönetilen Özgürlük Partisi'nin (PVV) kazandığı siyasal ivmede somut bir şekilde gözlemlenmektedir (İnaç, 2016). 2014 yılında Kiev merkezli siyasal istikrarsızlık sürerken, Rusya'nın 27 Şubat tarihinde özel askeri birlikleriyle Kırım'a gerçekleştirdiği ani müdahale ve bölge yönetimini devralması, mevcut gerginliğin ulusal sınırları aşarak küresel bir kriz boyutuna ulaşmasına neden olmuştur. Bu askeri müdahalenin ardından kurulan yeni Kırım yönetimi, Kırım'ın geleceğini belirlemek amacıyla kısa süre içinde bir referandum düzenlemiştir. Halk oylamasında seçmenlere iki seçenek sunulmuştur: "Egemen bir devlet olmak" ya da "Rusya'ya katılmak". Referanduma yaklaşık %83 katılım sağlanmış ve oy kullananların %97'si Rusya'ya katılma yönünde tercihte bulunmuştur. Ancak bu referandum, hem Ukrayna hem de Kırım Özerk Cumhuriyeti anayasalarına aykırı olduğu gerekçesiyle uluslararası hukuk uzmanları ve çok sayıda ülke tarafından meşru kabul edilmemiş ve yoğun bir biçimde eleştirilmiştir (Baharçipek ve Ağır, 2015).

Dolayısıyla, ekonomik krizlerin ve siyasal istikrarsızlıkların ön plana çıkmaya başladığı dönemlerde azınlıklar konusu geri planda kalmaya başlarken, ırkçılık ve aşırı sağcılık daha da görünür bir hal almaktadır.

AB, 2015 göç kriziyle birlikte normatif söylemlerden ziyade pragmatik iş birliklerine yönelmiştir. Türkiye'de ise otoriterleşme eğilimleri, insan hakları ve azınlık hakları alanında geriye gidişe neden olmuştur. Sivil toplumun baskılanması, ifade özgürlüğünün sınırlandırılması ve kimlik temelli taleplerin kriminalize edilmesi, bu sürecin belirgin göstergeleri olarak ifade edilebilir. Ancak yine de Mart 2016 yılında ortak bir Mülteci Mutabakatı düzenlenmesi ilişkilere ivme kazandırmıştır (Sefer, 2023).

Benzer bir şekilde, 15 Temmuz 2016'daki darbe teşebbüsü, Türkiye ile AB arasındaki diyalog zeminini sarsarak ikili münasebetlerde bir kırılma noktası yaratmıştır. Avrupa Komisyonu'nun Kasım 2016 raporunda; darbe sonrası 20 Temmuz'da ilan edilen ve kapsamı genişletilerek uzatılan Olağanüstü Hal (OHAL) süreci altındaki temel hak kısıtlamaları mercek altına alınmıştır. Raporda, Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni (AİHS) 15. madde uyarınca geçici olarak askıya aldığı not edilmekle birlikte; anayasal güvence altındaki yaşam hakkı, masumiyet karinesi ve işkence yasağı gibi dokunulmaz hakların OHAL koşullarında dahi korunması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca bu dönemde gündeme gelen kötü muamele iddiaları karşısında, şüphelilerin hukuksal haklarının uluslararası standartlar ve AİHS çerçevesinde hem yasal hem de fiili olarak eksiksiz uygulanması gerektiği bir zorunluluk olarak hatırlatılmıştır.

17 Nisan 2017 yılında Anayasa değişikliğine ilişkin referandum yapılmasından önce sistem değişikliğini öngören Anayasa değişikliği konusu ikili ilişkileri daha da çıkmaza sokmuştur. AB'nin ilişkilerdeki ikircikli tutumu Türk kamuoyunda da üyelik konusunda isteksizliğin artmasına yol açmıştır. Sonraki süreçte ise ilişkiler kopma noktasına gelmiş iki taraftan da bu konuda uzun bir süre girişimde bulunulmamıştır (Kakışım ve Erdoğan, 2018).

Aynı dönemde AB'de de kendi içinde çatlak sesler çıkmaya başlamış 2016 yılında İngiltere Brexit kararını referanduma sunmuş ve halkın çoğunluğu ayrılık yönünde karar almıştır (www.bbc.co.uk). Bu kapsamda AB'de bu zamana kadar gerçekleştirdiği genişlemelerden sonra ilk kez bir ayrılma durumu ortaya çıkmıştır.

AB'nin hem iç bütünlüğünü koruma hem de dış politika alanında daha etkili bir aktör olma çabaları, 2018 yılında "hedefli yaptırımlar"ın Ortak Dış ve Güvenlik

Politikası (ODGP) çerçevesinde yeniden tanımlanmasına zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda, hedefli yaptırımlar giderek ODGP'nin merkezi unsurlarından biri haline gelmiş ve tematik (örneğin terörizmle mücadele) ya da ülke odaklı olarak üçüncü ülkelere, kişi, kurum ve gruplara yönelik olarak uygulanmaya başlanmıştır. Malvarlıklarının dondurulması, seyahat yasakları ve ekonomik yaptırımlar gibi çeşitli kısıtlayıcı tedbirleri içeren bu uygulamalar, AB'nin normatif gücünü korumak ve dış politika hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla devreye sokulmaktadır. Bu stratejik yönelim, Birliğin hem iç tehditlere karşı dayanıklılığını artırma hem de uluslararası düzeyde daha kararlı ve sonuç alıcı bir aktör olma niyetinin bir yansımasıdır (Göçmen, 2019).

2020 yılında başlayan COVID 19 pandemi süreci tüm ülkeleri olduğu gibi AB ülkelerini ve Türkiye'yi de etkisi altına almıştır. Bu süreçte sağlık sistemleri önemli bir test aşamasından geçmiş olup askeri harcamalar yerine bu alanda da önemli yatırımlar yapma gerekliliği doğmuştur (Budak & Korkmaz, 2020).

Akabinde Şubat 2022 yılında başlayan Rusya-Ukrayna savaşı ikili ilişkilerde daha çok sınır güvenliği konularını ön plana çıkarmıştır. AB, etnik ve dini azınlıkların korunması için çeşitli stratejiler geliştirmede savaşın yarattığı göç dalgaları, bu hakların savunulmasını daha da zorlaştırmaktadır. AB, savaşın bu etkilerinin farkında olarak mülteci kabulü ve entegrasyon politikalarında daha kapsayıcı ve eşitlikçi çözümler arayışındadır (Gülerce & Bayram, 2023). Türkiye, savaş nedeniyle Ukrayna'dan gelen mültecileri kabul etmiştir. Resmi kayıtlara göre, 28 Şubat 2023 tarihli veriler baz alındığında, Türkiye'de uluslararası koruma statüsü almak adına resmi başvuruda bulunan Ukrayna vatandaşlarının sayısı 7.131 kişiye yükselmiştir (Çoban, 2024). Bu mülteciler (www.goc.gov.tr) arasında etnik ve dini azınlıklar da bulunmaktadır. Türkiye, mültecileri kabul ederken, Kırım Tatarları başta olmak üzere Ukrayna'daki etnik azınlıkların korunmasına özen göstermektedir. Bu durum, Türkiye'nin azınlık haklarına olan duyarlılığını gösteren güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Diğer bir yandan, 2010 yılından itibaren yayınlanan İlerleme raporlarında bariz bir gelişme kaydedilmediği ve benzer konulara değinildiği görülmektedir. 2024 yılı Avrupa Komisyonun Türkiye İlerleme raporunda azınlık haklarının korunması başlığı altında özetle şunlara değinilmiştir: nefret içerikli suç ve söylemlere yönelik yasal çerçevenin küresel normlarla tam uyumlu olmaması kritik bir eksiklik olarak nitelendirilmiştir. Suriyeliler, Yunanlar, Ermeniler, Yahudiler ve Aleviler ("*Türkiye açısından Lozan Antlaşması'nda resmi olarak azınlık*

statüsü sadece gayrimüslimlere tanınmıştır. Bu itibarla, din temelli azınlık statüsü verildiği görülmektedir." (Köktaş ve Büyükbaş, 2016)) nefret suçlarının başlıca hedefleri olmaktadır. Azınlıklar, dini kurumların yasal statüsüzlüğü, azınlık dillerinin korunmaması, eğitim ve medya erişimi eksiklikleri, mülkiyet hakları ve kamu kaynaklarından yararlanamama gibi birçok sorunla karşılaşmaktadır. Aynı zamanda ders kitaplarındaki ayrımcı ifadelerin kaldırılması yönünde bir adım atılmadığı belirtilmiştir. 2024'te "Ermeni Soykırımı Anma Günü" etkinlikleri yasaklanmış, azınlık gazetelerine sınırlı destek sağlanmıştır. Azınlıkların karar alma süreçlerine katılımı ve kamu yönetiminde temsilinin ise oldukça yetersiz olduğu belirtilmiştir.

Hükümetin "Terörsüz Türkiye" vizyonu doğrultusunda yürüttüğü süreçte; Abdullah Öcalan'ın 27 Şubat'ta yaptığı silahsızlanma davetini takiben PKK, Mayıs 2025'te gerçekleştirdiği 12. kongresinde yapısal bir tasfiyeye gidileceğini ve silahlı yöntemlerin tamamen bırakılacağını ilan etmiştir. Örgüt, 27 Ekim 2025 tarihinde yaptığı açıklamada, Türkiye sınırlarından çekilme kararı aldığını duyururken; sürecin kalıcı bir çözüme ulaşabilmesi için Kürt siyasi temsilinin yasal güvence altına alınması ve "demokratik entegrasyon" odaklı bir geçiş hukuku mevzuatının oluşturulması şartını öne sürmüştür (www.cumhuriyet.com.tr). Sürecin nasıl ilerleyeceği ve nereye doğru evrileceğini öngörebilmek güç olsa da sürecin gidişi önümüzdeki günlerde yaşanacak gelişmeler doğrultusunda netlik kazanacaktır.

AB-Türkiye ilişkilerinde azınlık hakları salt bir uyum alanının ötesinde bir meşruiyet krizi ve kimlik mücadelesini de içinde barındırmaktadır. Türkiye'nin iç politik dinamikleri ile AB'nin dış politikasındaki normatif kapasitesi arasındaki gerilim, reform sürecini sürdürülemez kılmıştır. Öte yandan AB'nin son on yılda normatif söylemlerden uzaklaşarak daha çok çıkar temelli bir tutum sergilemesi, genişleme politikalarının inandırıcılığının da zedelenmesine yol açmıştır.

SONUÇ

Bu çalışma, azınlık haklarının AB'nin genişleme stratejilerindeki dönüştürücü gücünü ve bu gücün Türkiye örneğinde nasıl bir yol izlediğini ortaya koymaktadır. 1990'lardan günümüze uzanan süreçte azınlık hakları, Türkiye-AB ilişkilerinde hem bir ilerleme alanı hem de bir kırılma noktası olarak öne çıkmıştır.

1990-1999 arası dönemde, Kopenhag Kriterleri ile azınlık haklarının üyelik için bir ön koşul haline gelmesi, Türkiye üzerinde dışsal bir reform baskısı oluşturmuştur.

Bu dönemde AB, kurumsal ve hukuki standartları (Maastricht ve Amsterdam Antlaşmaları gibi) belirlerken, Türkiye Helsinki Zirvesi (1999) ile adaylık statüsü kazanarak bu normatif baskıyı bir reform çıpasına dönüştürmüştür.

2000–2010 arası dönem, Türkiye'nin Avrupa değerlerine yaklaşma çabası içinde olduğu, anayasal ve yasal düzeyde önemli reformların hayata geçirildiği bir evre olmuştur. Ana dilde yayın hakkından azınlık vakıflarının mülkiyet haklarına kadar birçok alanda atılan adımlar, Türkiye'nin "Avrupalılaşma" sürecine uyum gösterdiğini ortaya koymuştur. Ancak, bu ivme siyasi iradenin zayıflaması, AB'nin Türkiye'ye yönelik çerçevesiz ve belirsiz politikaları ve karşılıklı güvensizlik ortamı nedeniyle kısa sürede sekteye uğramıştır.

2010 sonrası dönem ise hem AB'de hem Türkiye'de azınlık hakları açısından ciddi gerilemelerin yaşandığı bir dönem olmuştur. AB içinde yükselen aşırı sağ, göç karşıtı ve ulusalcı politikalar, azınlık haklarını ikinci plana iterken; Türkiye'de ise demokratik gerileme, otoriterleşme eğilimleri ve güvenlik merkezli politikalar azınlıkların ifade ve örgütlenme özgürlüklerini sınırlandırmıştır. AB'nin normatif gücünü koruma iddiası, iç krizler ve dış politika öncelikleri nedeniyle zayıflamasına yol açmıştır. Türkiye'de ise azınlıkların karşılaştığı yapısal sorunlar çözüm beklemeye devam etmektedir. Bu süreçte AB ile Türkiye arasında karşılıklı güvensizlik artmış, üyelik süreci fiilen donma noktasına gelmiştir.

Sonuç olarak, Türkiye-AB ilişkilerinde azınlık hakları yalnızca teknik bir uyum meselesi değil; aynı zamanda siyasi irade, karşılıklı güven ve ortak değerlerin benimsenmesiyle doğrudan bağlantılı bir mesele olarak varlığını sürdürmektedir. Bu bağlamda kalıcı ve kapsayıcı bir ilerleme, ancak iç hukuk reformlarının tutarlılığı ile AB'nin net, şeffaf ve istikrarlı bir üyelik perspektifi sunması halinde mümkün olacaktır.

Konu ile ilgili gelecekte çalışma yapmak isteyen araştırmacılar 2010 ve sonrası döneme odaklanırlarsa daha spesifik sonuçlar ortaya koyabilirler.

KAYNAKÇA

- Atılğan, M. (2006). *Avrupa Birliği, Azınlık Hakları ve Türkiye*. Türk İdare Dergisi, 450, 43-65.
- Baharççek, A., & Ağır, O. (2015). *Kırım'ın Rusya Federasyonu'na Bağlanması ve Rusya'ya Komşu*

Ülkeler Olası Etkileri. Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, (52), 29-47.

- Bicchi, F. (2006). *'Our Size Fits All': Normative Power Europe and the Mediterranean*. Journal of European Public Policy, 13(2), 286–303.
- Budak, F., & Korkmaz, Ş. (2020). *COVID-19 Pandemi Sürecine Yönelik Genel Bir Değerlendirme: Türkiye Örneği*. Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi, (1), 62-79.
- Çoban, A. (2024). *Türkiye'de Bulunan Ukraynalıların Uluslararası Koruma Statüleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi*. Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, (58), 77-102.
- Diez, T. (2005). *Constructing the Self and Changing Others: Reconsidering 'Normative Power Europe'*. Millennium: Journal of International Studies, 33(3), 613–636.
- Emiroğlu, B. (2016). *Avrupa Birliği'nin Çokkültürlülük İle İmtihani*. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (44), 91-121.
- Erol, E. (2017). *Dil ve Güvenlik: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın Azınlık Dili Politikası*. Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı, 15(23), 297-316.
- Göçmen, İ. (2019). *Avrupa Birliği'nin Hedefli Yaptırımları: Temel Hakların Korunması Temelinde Bir Değerlendirme*. Uluslararası İlişkiler Dergisi, 16(63), 119-137.
- Gülerce, R., & Bayram, M. N. (2023). *Ukrayna'dan Avrupa'ya Kitleli Göç Hareketlerinde AB'nin Sığınma Politikalarının İnsan Hakları Bağlamında Değerlendirilmesi*. Göç Araştırmaları Dergisi, 9(1), 77-104.
- İçduygu, A. & Keyman, E. F. (2005). *Citizenship, Identity, and the Question of Democracy in Turkey*. Middle Eastern Studies, 41(6), 927–944.
- İnaç, H. (2016). *Türkiye-AB İlişkileri: Entegrasyonu Zora Sokan Saikler*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (25), 229-246.
- Kakışım, C., & Erdoğan, S. (2018). *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve 15 Temmuz Darbe Girişiminin Ardından Yaşanan Gelişmeler*. Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 10(18), 399-420.
- Kaygısız, A. K. H. B., Kaygısız, Ü., & Özeltin, Ö. G. O. (2014). *Avrupa Birliği İlerleme Raporlarında İnsan*

- Hakları ve Azınlıkların Korunması Hakkındaki Beklentiler (1998-2012). Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 275-284.
- Korhecz, T., & Nagy, N. (2024). *The Achilles Heel of Constitutional Jurisprudence: Conceptualization of Minority Rights by Constitutional Courts in Central and Eastern Europe*. *Nationalities Papers*, 52(3), 661-684.
- Köktaş, N. A., & Büyükbaş, H. (2016). *Lozan Antlaşması, Dini Azınlıklar ve Dış İlişkiler Boyutu*. *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(3), 1-11.
- Köse, A. (2010). *Avrupa Birliği'nin Türkiye'deki Azınlıklar Konusuna Yaklaşımının Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkileri*. (Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Kymlicka, W. (1995). *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford University Press.
- Manners, I. (2002). *Normative Power Europe: A Contradiction in Terms*, *Journal of Common Market Studies*, 40(2), 235-258.
- Özbudun, E., & Gençkaya, Ö. F. (2009). *Democratization and the Politics of Constitution-Making in Turkey*. Central European University Press.
- Özkan Duvan, A. (2013). *Avrupa Birliği Hukukunda Azınlık Hakları*. (Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Schimmelfennig, F., & Sedelmeier, U. (2005). *The Europeanization of Central and Eastern Europe*. Cornell University Press.
- Sefer, Ö. (2023). *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde Düzensiz Göç Konusu ve AB-Türkiye Mutabakatı*. 100. Yılda Türkiye: Sürdürülebilir Sosyal, İktisadi, Mali, Demografik ve Siyasal Politikalar, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 45-55.
- Smith, J. (2007). *Minority Rights in the European Union*. Cambridge University Press.
- Soyaltın Colella, D. (2020). *Türkiye-Avrupa Birliği (AB) İlişkilerinde 1990'lı Yılların Analizi*. USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi, 2(3), 26-56.
- Taş, G. (2023). *Avrupa Birliğinde Azınlıkların Entegrasyonu ve Boyutları*. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 7(19), 166-201.
- Taşdemir, H., & Saraçlı, M. (2007). *Avrupa Birliği ve Türkiye Perspektifinden Azınlık Hakları Sorunu*. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 2(8), 25-35.
- Yaprak, G. ve Onursal Beşgül, Ö. (2013). *Avrupa Birliği Hakkında Merak Ettikleriniz*. Hiperlink Yayınları.
- Yayla, A. (1997). *Dini Cemaatler, Demokrasi ve Eğitim: Amish Cemaati Örneği*. *Liberal Düşünce Dergisi*, 2(7), 9-18.
- Yılmaz, G. (2015). *Avrupa'da Azınlıklar ve Azınlık Hakları*. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 14(2), 109-122.
- İnternet Kaynakları ve Raporlar
- Avrupa Komisyonu. Türkiye İlerleme Raporları (Erişim Tarihi: 17.08.2025).
- BBC News. Brexit Referendum Results (Access Online: 25.08.2025). https://www.bbc.co.uk/news/politics/eu_referendum/results.
- Cumhuriyet. Terör Örgütü PKK'nın Açıklaması (Erişim Tarihi: 05.11.2025). <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/teror-orgutu-pkk-nin-aciklamasinda-surecin-ilerlemesi-icin-hukuki-ve-siyasi-kosullar-belirtildi-turkiye-den-cekiliyor-2447186>.
- Göç İdaresi Başkanlığı. Mülteci İstatistikleri (Erişim Tarihi: 25.08.2025). <https://www.goc.gov.tr/multeci>.
- Information Department Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Türkiye (Access Online: 25.08.2025). https://www.mfa.gov.tr/press-statement-on-the-2001-regular-report-on-turkey-s-progress-towards-accession-and-the-strategy-paper-prepared-by-the-eu-commission--november-13.en.mfa?utm_source.
- Minority Rights Group. Turkey's EU Ambitions Are Failing To Produce Rights Reforms For Minorities (Access Online: 25.08.2025). <https://minorityrights.org/turkeys-eu-ambitions-are-failing-to-produce-rights-reforms-for-minorities>.

EXTENDED ABSTRACT**1. Introduction**

The European Union (EU) evolved from primarily an economic integration project into a normative actor that places human rights, democracy, and minority rights at the core of its foreign policy. Following the end of the Cold War, the EU's "normative power" capacity increased, institutionalizing these norms as fundamental criteria for its enlargement policy. In this context, minority rights transcended internal politics and became a crucial foreign policy instrument. This study aims to analyze how minority rights have been integrated into the EU's enlargement strategies and the role they have played in EU-Türkiye relations. The Turkish compliance process regarding minority rights reflects the tension between adopting European values and maintaining national sovereignty.

2. Method

This research is grounded in two primary theoretical frameworks: liberal pluralism and the concept of the EU as a normative power. The liberal pluralist approach emphasizes that the sustainability of pluralistic societies depends on recognizing minority rights and securing their political participation. The concept of the EU as a normative power posits that the EU's influence stems primarily from spreading norms such as democracy, human rights, and the rule of law globally. The EU enforces its norms on candidate countries through three primary mechanisms: Conditionality (requiring norm compliance for membership or financial aid), Diffusion (indirect spreading through institutions and media), and Dialogue and Partnership (monitoring progress via reform reports). The analysis examines the instrumental role of minority rights in EU-Türkiye relations across three distinct historical phases: 1990–2000, 2000–2010, and the post-2010 era.

3. Findings

The findings reveal that the minority rights agenda in EU-Türkiye relations has varied significantly across the three periods:

- 1990–1999 (Copenhagen Criteria and Preparation): The Copenhagen Criteria (1993) established that candidate countries must guarantee institutions that respect and protect democracy, the rule of law, human rights, and minority rights. During this phase, relations were turbulent, with EU reports frequently criticizing Türkiye regarding the Kurdish issue, freedom of expression, and

the status of religious minorities. However, Türkiye was officially declared a candidate country at the 1999 Helsinki Summit, providing impetus for reform.

- 2000–2010 (Reformist Era and Europeanization): This period saw the institutionalization of the "Europeanization" discourse in Türkiye. Seven harmonization packages implemented between 2001 and 2004 brought significant reforms, including steps toward recognizing rights for mother tongue broadcasting and publication (although mother tongue education remained banned) and addressing the property rights of minority foundations. The EU Commission and European Parliament consistently emphasized minority rights as part of the Copenhagen political criteria. However, the reform momentum stalled after accession negotiations began in 2005, largely due to weakening political will and ambiguous EU policies. A development in 2010 was the introduction of Kurdish language broadcasting via TRT6.

- Post-2010 (Securitization, Populism, and Normative Retreat): This era marked a regression in minority rights progress. The rise of security and migration-focused policies both within the EU (following events like the 2015 migration crisis) and in Türkiye overshadowed normative goals. The rise of extremist and populist political parties in the EU (e.g., Marine Le Pen's National Front) and crises like Brexit (2016) weakened the EU's consistency as a normative actor. In Türkiye, democratic regression and authoritarian tendencies following the 2016 coup attempt led to the limitation of minority freedoms and the criminalization of identity-based demands. The 2024 European Commission Progress Report continues to note serious issues, including the lack of legislation conforming to international standards on hate speech and hate crimes (often targeting Syrians, Greeks, Armenians, Jews, and Alevis). Furthermore, deficiencies persist regarding the legal status of religious institutions, protection for minority languages, and inadequate minority representation in public administration.

4. Conclusion

This study confirms the transformative power of minority rights within the EU's enlargement strategies, as demonstrated by the case of Türkiye. Minority rights have functioned as both an area of significant, albeit fragile, progress (especially in the early 2000s) and a persistent breaking point in EU-Türkiye relations. The early momentum was ultimately undermined by the shift toward security and migration themes post-2010 and the

corresponding democratic regression in Türkiye. The weakening of the EU's normative consistency due to internal crises and external priorities, combined with structural issues in Türkiye, has led to increased mutual distrust and the functional freezing of the membership process. Lasting and inclusive progress on minority rights necessitates both the consistency of domestic legal reforms in Türkiye and the provision of a clear, transparent, and stable EU membership perspective.

Makale Bilgileri	
Hakem Değerlendirmesi	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.
Benzerlik Taraması	Bu makale intihal tespit yazılımlarıyla taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
Etik Kurul İzni	Çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.
Yazarların Katkı Oranı	Yazarların çalışmadaki katkı oranları eşittir.
Çıkar Çatışması	Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.
Finansal Destek	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Yapay Zekâ Beyanı	Bu çalışmanın hazırlanmasında yapay zekâ araçlarından faydalanılmamıştır.

Article Information	
Peer-review	Two Outside Referees / Double-Sided Blinding
Ethical Statement	In this study, the rules stated in the “Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive” were followed.
Similarity Scanning	This article has been scanned by plagiarism detection softwares. No plagiarism detected.
Ethics Committee Permission	The study does not require ethics committee approval.
Author Contributions	The authors’ contribution rates in the study are equal.
Conflict of Interest	There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the study.
Financial Disclosure	No external funding was used to support this research.
Copyright & License	Authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 license.
Artificial Intelligence Statement	No artificial intelligence tools were used in the preparation of this study.